

Motion till riksdagen 2023/24:2340

av **Isabell Mixter m.fl. (V)**

En starkare ekonomisk familjepolitik

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Utvecklingen av den ekonomiska familjepolitiken	3
3.1 Stärk den ekonomiska familjepolitiken	4
3.2 Avtrappning när bidrag upphör	5
3.3 Bostadsbidraget.....	5
3.4 Barnbidraget	7
4 En jämställd föräldraförsäkring med barnen i centrum.....	7
4.1 Föräldraförsäkringen i familjer med fler än två föräldrar.....	8
4.2 Deltagande under graviditeten	9
4.3 Ersättningsnivåerna.....	9
4.3.1 Höj taken i föräldraförsäkringen	9
4.3.2 Höj grundnivån i föräldraförsäkringen	10
4.4 Utredningen om en modern föräldraförsäkring	10
4.4.1 Ny modell för föräldrapenning	10
4.4.2 Utredningens övriga förslag.....	11
5 Omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen	12

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att indexera tak och ersättningsnivåer inom den ekonomiska familjepolitiken fr.o.m. 2027 och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med en strategi för att säkerställa att den ekonomiska familjepolitiken bättre når sitt mål, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att trappa ned vissa ersättningar inom den ekonomiska familjepolitiken i syfte att möjliggöra en omställning när ersättningarna upphör, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med en modell för bostadsbidraget baserat på Vänsterpartiets förslag och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om införandet av månadsavstämningar i bostadsbidraget i enlighet med BUMS-utredningen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att höja barnbidraget med 400 kronor per månad och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att prisindexera barnbidraget fr.o.m. 2025 och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att införa ett ensamstående tillägg om 500 kronor per månad och barn och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om en individualiserad föräldraförsäkring och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att införa en lagstadgad rätt till ledighet och ersättning för föräldrar att närvara vid vårdrelaterade besök i samband med graviditet och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja taken i föräldraförsäkringen (föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och graviditetspenning) så att 80 procent av löntagarna har inkomster under taket, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör höja grundnivån i föräldraförsäkringen till 325 kronor per dag och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag baserat på modellen i slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101) om att styra uttaget av föräldradagar till barnets första levnadsår och undvika att försäkrade sparar föräldradagar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag baserat på modellen i slutbetänkandet Ett trygghetssystem för alla – nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst (SOU 2023:30) för att anpassa skyddet för SGI till företagare och studerande och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör återkomma med ytterligare åtgärder för att förkorta handläggningstiderna för omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om ett förtydligande av synen på föräldraansvaret enligt lagstiftarens intentioner och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att åtgärda bristerna i omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen enligt ISF:s utredning när det gäller Försäkringskassans tillämpning och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa kompensation för de som drabbats och riskerar att drabbas av bristerna i införandet av omvårdnadsbidraget, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

3 Utvecklingen av den ekonomiska familjepolitiken

Under 2022 minskade hushållens inkomster för första gången sedan 1990-talet. De senaste årens snabba prisökningarna på basvaror såsom el, boende, mat och drivmedel gör att fler hushåll får svårt att klara sin grundläggande försörjning. På ett år, från juli 2022 till juli 2023, har t.ex. boendekostnaderna ökat med 14,2 procent och livsmedelspriserna med 10,5 procent, enligt SCB:s Konsumentprisindex. Boende, livsmedel och transporter utgör mer än hälften av hushållens utgifter. För hushåll med mindre marginaler utgör de en ännu större del av den samlade konsumtionen. Det handlar om nödvändiga utgifter som är svåra att ersätta eller minska.

I rapporten Barnhushållens ekonomi – Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken (2023) konstaterar Försäkringskassan att om barnhushållens ekonomi fortsätter att försämrans under kommande år och fler hushåll lever med låg inkomststandard (definierat som hushåll som är aktuella för försörjningsstöd om de ansöker) kan man förvänta sig att den ekonomiska familjepolitiken får större betydelse för hushållens ekonomi och större betydelse för att minska den ekonomiska utsattheten bland barnhushåll.

Målen för den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, att bidra till minskade skillnader i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn samt att bidra till ett jämställt föräldraskap. Mycket tyder på att politiken har blivit allt sämre på att uppfylla dessa mål sedan 1990-talet.

Förmågan hos förmånerna i den ekonomiska familjepolitiken att minska den ekonomiska utsattheten har minskat markant under 2000-talet. År 2000 minskade andelen barnhushåll med låg relativ ekonomisk standard med nära två tredjedelar, tack

vare förmånerna – från 24 procent om förmånerna inte hade funnits till 8 procent med förmånerna. År 2020 minskade andelen bara med en tredjedel till följd av förmånerna – från 27 till 18 procent. Det är framför allt de behovsprövade bidragen som har mist sin förmåga att minska andelen ekonomiskt utsatta hushåll. År 2022 beräknades andelen hushåll med relativt låg ekonomisk standard att minska. Det är ett trendbrott men beror inte på att hushållen med lägst inkomster fått det bättre, utan på att hushållens disponibla inkomst minskat mer bland hushåll med inkomster över medianen.

Andelen barnhushåll med låg inkomststandard (definierat som hushåll som är aktuella för försörjningsstöd om de ansöker) ökar tvärtom. Andelen hushåll med låg inkomststandard minskade från 2011 till 2021, men ökar nu på nytt. Ökningen är störst bland ensamstående med två eller fler barn och sammanboende med tre eller fler barn. Mellan 2021 och 2022 beräknas andelen med låg inkomststandard öka från 9,7 till 10,7 procent bland ensamstående föräldrar och från 8,1 till 8,8 procent bland sammanboende föräldrar med fler än ett barn. Av totalt drygt 80 miljarder kronor i den ekonomiska familjepolitiken 2017, fungerar ca 8 miljarder kronor som omfördelning mellan barnhushållen, alltså knappt 10 procent av 2017 års ekonomiska familjepolitik.

År 2018 höjdes både barnbidraget och bostadsbidraget, vilket skulle ha kunnat bidra till att vända den utveckling som skett sedan 2000-talets början. Försäkringskassan konstaterar dock i en analys från maj 2021 att den ekonomiska familjepolitikens omfördelningseffekt i stort sett har varit densamma under de senaste 10 åren. Däremot har den minskat betydligt under den senaste tjugofemårsperioden och har under samma tid utgjort en allt mindre del av hushållens inkomster. En del av förklaringen är att nivån på flertalet ersättningar inte höjdes lika mycket under 2000-talet som de gjorde under 2010-talet tillsammans med att reallöneökningarna varit olika stora i olika grupper av hushåll.

I sin rapport Barnhushållens ekonomi (från 2023) konstaterar Försäkringskassan att ekonomisk utsatthet, oavsett vilket mått som används, förekommer mer i vissa grupper av barnhushåll, t.ex. ensamstående med barn, ensamstående kvinnor med barn och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar samt att familjeersättningarna har en stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen.

3.1 Stärk den ekonomiska familjepolitiken

Vänsterpartiet förespråkar förstärkningar i de generella välfärds- och trygghetssystemen framför satsningar på de behovsprövade ersättningarna som snarare bör ses som delar av de yttersta skyddsnetten.

Vänsterpartiet menar att den trend som beskrivs ovan måste vändas och att det är en av de viktigaste frågorna i socialförsäkringspolitiken. Fler ersättningar inom socialförsäkringen bör indexeras, i första hand inkomstindexeras, för att motverka att klyftorna fortsätter att växa. Inom den ekonomiska familjepolitiken är det framför allt barnbidraget och bostadsbidraget som bör indexeras.

För att stärka socialförsäkringens inkomstutjämnande effekt anser Vänsterpartiet att ersättningarna i den bör vila på ett antal principer som varierar beroende på typ av ersättning. Vänsterpartiet anser att de inkomstrelaterade ersättningarna, inkluderat tak- och grundnivåer, ska inkomstindexeras på sikt. Vi föreslår att indexeringen börjar tillämpas från 2027, efter att vi höjt nivåerna i flera ersättningssystem. Kostnadsrelaterade ersättningar, såsom barnbidrag och bostadsbidrag, ska prisindexeras och fasta belopp

ska endast användas undantagsvis. Vidare anser vi att ersättningsnivåer och tak bör utformas så att 80 procent av löntagarna får 80 procent av lönen i ersättning. Dessa principer vägleder Vänsterpartiets politik avseende tak och nivåer på ersättningar inom socialförsäkringen.

Regeringen bör återkomma med förslag om att indexera tak och ersättningsnivåer inom den ekonomiska familjepolitiken fr.o.m. 2027. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även återkomma med en strategi för att säkerställa att den ekonomiska familjepolitiken bättre når sitt mål. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Avtrappning när bidrag upphör

Ersättningarna i den ekonomiska familjepolitiken är av naturliga skäl knutna till olika åldersgränser. Att dessa ersättningar (exempelvis bostadsbidrag och studiebidrag) upphör till följd av att ett barn passerar en åldersgräns eller avslutar sina gymnasiestudier är i grunden rimligt. Det kan dock få stora effekter för det enskilda hushållet och familjens ekonomi. I de flesta fall är denna effekt sannolikt tillfällig, men den kan ge mer långsiktiga konsekvenser för vissa.

Även om behov av försörjningsstöd som kan uppstå i dessa fall ofta är tillfälliga, är försörjningsstödet krav sådana att de kan vara svåra att uppfylla. Om ersättningarna trappades ned stegvis i stället för att avslutas abrupt skulle omställningen, t.ex. tills det att den som avslutat sina gymnasiestudier påbörjat högskolestudier, fått arbete eller skrivits in i ett arbetsmarknadspolitiskt program, kunna underlättas. Exakt vilka ersättningar som bör trappas ned på detta sätt och hur en nedtrappning ska formuleras bör utredas.

Regeringen bör utreda möjligheten att trappa ned vissa ersättningar inom den ekonomiska familjepolitiken i syfte att möjliggöra en omställning när ersättningarna upphör. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.3 Bostadsbidraget

Bostadsbidraget är inkomstprövat, och det uppbärs av människor med små ekonomiska resurser. Det är därför ett mycket träffsäkert instrument för att höja inkomsterna för de som har det sämst ställt. Under pandemin införde regeringen vid två tillfällen tillfälliga höjningar av bostadsbidraget efter påtryckningar från bl.a. Vänsterpartiet. Dessa gällde juli till december 2020 och samma period 2021. Till följd av den höga inflationen infördes samma tillfälliga höjning under samma period 2022. De tillfälliga höjningarna motsvarade vid samtliga tillfällen 25 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget. Omkring 120 000 hushåll fick varje månad ett höjt bostadsbidrag med i genomsnitt omkring 750 kronor under de perioder höjningarna gällde. I sin budgetproposition för 2024 föreslog regeringen en ytterligare förlängning av det tillfälligt höjda bostadsbidraget. Förlängningen gäller det första halvåret av 2024 och under den perioden får mottagarna av bostadsbidrag 40 procent mer än deras preliminära bostadsbidrag. Höjningen innebär att tilläggsbidraget ökar till omkring 1 200 kronor i genomsnitt.

Vänsterpartiet välkomnar att regeringen förlängt och höjt det förstärkta bostadsbidraget, men bostadsbidraget behöver också reformeras i grunden. Bostadsbidraget har

urholkats under lång tid, vilket har resulterat i att färre har fått ta del av det och det ersätter en mindre del av boendekostnaden. Regeringens tillfälliga höjning har därför varit nödvändig, men bostadsbidraget behöver höjas permanent och dessutom bör ett högt bostadsbidrag konstrueras så att andra inkomster, t.ex. försörjningsstöd, inte minskar i samma omfattning som bostadsbidraget ökar.

För att fler ska kunna ta del av bostadsbidraget behöver inkomstgränserna höjas så att fler får rätt till bidraget och att fler får ett större bidrag. Likaså behöver gränserna för bostadskostnaderna höjas. I dag betalar den absoluta majoriteten av stödmottagarna hyror som är högre än taket för bostadsbidraget, vilket gör att de kompenseras för en relativt liten del av hyreskostnaderna. Dessa båda gränser behöver sedan inkomst-indexeras, så att dess värde inte urholkas från år till år.

I och med att priset på boende ökat kraftigt och bidrar till att många hushåll är ekonomiskt pressade anser Vänsterpartiet att det är rimligt att fler grupper får ta del av stödet. Därför föreslår vi att även hushåll utan barn omfattas av bostadsbidraget fr.o.m. 2025. Fullt utbyggt skulle förslaget innebära att 480 000 fler hushåll än i dag skulle få ta del av bostadsbidraget. För hushåll utan barn skulle maxbidraget bli 3 250 kronor. För hushåll med barn skulle bidraget med de nya gränserna öka med mellan 2 200 kronor för hushåll med ett barn och 2 650 kronor för hushåll med tre eller fler barn.

I samband med dessa förändringar föreslår Vänsterpartiet att bostadsbidraget till den som studerar utbetalas av Centrala studiestödsnämnden (CSN) i stället för Försäkringskassan. En sådan förändring skulle göra det möjligt att kombinera ansökan av studiemedel med ansökan om bostadsbidrag och på så sätt minska risken för skuldsättning.

Därutöver bör bostadsbidraget för växelvist boende barn vara lika stort som för de som bor på en och samma adress. Kostnaden för boendet beror inte på hur stor del av tiden barnen bor på adressen. Dessutom borde bostadsbidrag betraktas som inkomst vid hyresvärdars prövning av hyresgäster. När hyrorna höjs kraftigt, så som är fallet just nu, blir det extra viktigt att samtliga inkomster räknas vid hyresvärdarnas inkomstprövning.

Regeringen bör återkomma med en modell för bostadsbidraget baserad på Vänsterpartiets förslag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I dag är risken för skuldsättning i samband med bostadsbidrag hög, eftersom bostadsbidraget betalas ut som preliminärt bidrag baserat på de uppskattade inkomsterna under det kalenderår som bidraget betalas ut. Det är först när Skatteverket har beslutat om slutlig skatt som inkomsterna är kända och om hushållen då har fått för högt bostadsbidrag blir de återbetalningsskyldiga. Ofta handlar det om betydande belopp som krävs tillbaka, vilket gör hushåll skuldsatta. Skulder p.g.a. bostadsbidrag är de sammanlagt största skulderna som enskilda har till Försäkringskassan. I BUMS-utredningens slutbetänkande föreslås att de uppskattade inkomster som ligger till grund för bostadsbidraget ersätts med månadsavstämningar av bostadsbidraget så att de nivåer som betalas ut står i relation till hushållets faktiska inkomster. Detta skulle markant minska risken för skuldsättning.

Regeringen bör återkomma med förslag om införande av månadsavstämningar i bostadsbidraget i enlighet med BUMS-utredningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.4 Barnbidraget

När Vänsterpartiet fick igenom en höjning av barnbidraget i budgetförhandlingarna med S-MP-regeringen 2018 var det första gången som barnbidraget höjdes sedan 2006. Bidragets faktiska värde hade då successivt sjunkit med 11 procent och i takt med att det reala värdet minskade sjönk bidragets förmåga att utjämna de ekonomiska villkoren mellan familjer med och utan barn.

I samband med de snabba prisökningarna på hushållens basvaror har barnbidraget återigen urholkats. I april 2023 konstaterade Swedbank i en analys att kostnaderna för barn hade ökat med 23 procent på två år och att barnbidraget nu enbart täcker 28 procent av de nödvändiga utgifterna för en tioåring, jämfört med 40 procent 2018. LO-ekonomerna pekar i sin rapport Ekonomiska utsikter (våren 2023) på att sedan barnbidraget höjdes senast i mars 2018 kommer det att ha tappat över 250 kronor av sitt reala värde mot slutet av 2023.

Barnbidraget behöver inflationsskyddas för att även fortsättningsvis leva upp till sitt syfte. Vänsterpartiet anser därför att barnbidraget bör höjas med 400 kronor per månad för att komma upp på en nivå så att barnbidraget återigen kan bidra till att täcka hushållens basala utgifter och därefter bör barnbidraget prisindexeras så att inte dess värde på nytt urholkas i takt med inflationen. Höjningen av barnbidraget beräknas kosta staten 8 miljarder kronor för 2024.

Regeringen bör återkomma med förslag om att höja barnbidraget med 400 kronor per månad och därefter prisindexera barnbidraget fr.o.m. 2025. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 En jämställd föräldraförsäkring med barnen i centrum

Hur föräldrar ska förmås att fördela ansvaret för hem och barn lika är en av de mest centrala jämställdhetsfrågorna. Det är väl belagt att det ojämna uttaget av föräldraledigheten har negativa effekter på kvinnors löneutveckling och anställnings- och arbetsvillkor samt sjukfrånvaro.

Enligt TCO:s jämställdhetsindex tog kvinnor ut 68,4 procent av dagarna med föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning för vård av barn (vab) under 2022 och män resterande 31,6 procent av dagarna. Från 2007 till 2018 skedde en stadig förändring mot ett mer jämställt uttag, men de senaste fyra åren har utvecklingen i princip stått stilla. Om utvecklingen fortsätter i samma takt kommer det att ta 70 år innan män och kvinnor delar helt lika på dagarna med föräldrapenning och vab.

Att kvinnor och män är hemma olika mycket med barn vet arbetsgivarna. Därmed kan de se en ”risk” för framtida föräldraledighet när det gäller kvinnor i fertil ålder, vilket spelar in vid såväl rekrytering som lönesättning och beslut om befordran eller fortbildning. På motsvarande sätt räknar arbetsgivare med att män som blir föräldrar ska jobba på i oförändrad takt och inte vara frånvarande för att ta hand om sina barn. Arbetsvillkoren på manligt dominerade arbetsplatser är därmed inte alls anpassade till att de anställda också ska kunna ta föräldraansvar. Undersökningar från bl.a. Göteborgs universitet har också visat att många arbetsgivare är direkt negativt inställda till att män tar ut föräldraledighet.

Dessa förväntningar och strukturer återskapar det förlegade mönstret att hem och barn är kvinnors ansvar, medan mäns huvuduppgift är att arbeta och försörja familjen.

Ska detta mönster ändras krävs en radikal förändring av det faktiska uttaget av föräldraledigheten och det dagliga ansvaret för barn och hemarbete. De enda större förändringar i fördelningen av mäns och kvinnors uttag av föräldraledighet som åstadkommit sedan försäkringen infördes på 1970-talet har skett som följd av ökad kvotering. Tillsammans med regeringen drev Vänsterpartiet igenom den tredje reserverade månaden i föräldraförsäkringen 2016. En analys från Försäkringskassan visar att den har lett till ett mer jämställt uttag av föräldradagar. Analysen visar samtidigt att det är långt kvar till ett jämställt uttag och att ett mer styrande regelverk är nödvändigt. Informationskampanjer och skarpa skrivelser i diskrimineringslagstiftningen har inte lett till några mätbara effekter. Inte heller har den jämställdhetsbonus som alliansregeringen införde resulterat i någon större ökning av mäns uttag av föräldraledighet.

Ett vanligt argument för att män inte kan vara föräldralediga är att de och deras familjer då förlorar pengar eftersom män oftast har högre lön. I ett kort perspektiv kan det stämma, men ser man på de framtida inkomsterna kan en familj göra en rejäl förlust om de låter traditionella normer styra sitt handlande. Dessutom har många anställda rätt till föräldralön genom sina kollektivavtal som gör att det lönar sig att dela lika.

Löner och andra inkomster påverkas också specifikt av hur uttaget av föräldrapeningens fördelas mellan män och kvinnor. Den som är föräldraledig får en lägre framtida lön och det gäller för både män och kvinnor. För kvinnor kan löneutvecklingen dessutom påverkas positivt om pappan ökar sitt uttag. Varje månad som pappan är hemma ökar den framtida lönen med 7 procent för mamman. Att kvinnor dessutom har en högre sjukfrånvaro tycks också bero på deras större ansvar för familj och barn. På grund av sjukfrånvaron sjunker kvinnors inkomster och framtida pension ytterligare.

Vänsterpartiet anser att det är dags att ta konsekvenserna av dessa erfarenheter och göra om föräldraförsäkringen så att den delas lika mellan föräldrarna, utan möjlighet att överlåta dagar. I de familjer som består av en förälder ska naturligtvis alla dagar kunna tas ut av den föräldern. En individualisering ska givetvis också ta hänsyn till att familjer kan se ut på olika sätt.

Regeringen bör återkomma med förslag om en individualiserad föräldraförsäkring. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Föräldraförsäkringen i familjer med fler än två föräldrar

Allt fler barn lever i andra familjekonstellationer än den traditionella kärnfamiljen. Det blir allt vanligare att samkönade par väljer att skaffa barn i konstellationer om två mammor och en pappa, två pappor och en mamma eller två av varje. Barn med fler än två föräldrar finns i såväl heterosexuella familjer som regnbågsfamiljer där föräldrarna separerat och träffat nya partners som tar föräldraansvar. De finns i regnbågsfamiljer där fler än två vuxna från början har valt att skaffa barn ihop. De finns i familjer där mor- och farföräldrar spelar en avgörande roll för barnets uppfostran och uppväxt. De finns i familjehem som har haft hand om ett barn sedan späda år. I dag kan endast två personer vara vårdnadshavare, vilket är problematiskt för framför allt barnen i dessa familjer. Vid eventuella separationer riskerar barn exempelvis att gå miste om rätten till umgänge med en eller flera av sina föräldrar.

Vänsterpartiet anser att familjelagstiftningen bör moderniseras så att fler än två personer kan vara vårdnadshavare för ett barn. En sådan modernisering bör ta sin utgångspunkt i barnets rätt till sina föräldrar. I december 2020 tillsatte regeringen en

utredning för att se över utformningen av föräldrabalkens regler om föräldraskap och de familjerättsliga reglerna (dir. 2020:132). Regeringen valde tyvärr att inte låta utreda frågan om att göra det möjligt för fler än två personer att vara vårdnadshavare åt ett barn. I stället nöjde den sig med att utreda förutsättningarna för ett barn att upprätthålla sin relation med en social förälder efter en separation eller dödsfall, och om det i övrigt behöver vidtas åtgärder för att underlätta för familjer där fler än två vuxna tar föräldrans ansvar.

Det kan vara ett bra steg i rätt riktning, men Vänsterpartiet menar att utredningen även bör utreda att göra det möjligt för fler än två personer att vara vårdnadshavare åt ett barn. I vår motion En familjepolitik med barnet i centrum (2021/22:2611) ställer vi därför krav på att regeringen ska tillsätta en utredning i syfte att ändra reglerna i föräldrabalken (FB) så att det blir möjligt för ett barn att ha flera vårdnadshavare.

4.2 Deltagande under graviditeten

Föräldrarnas delaktighet redan under graviditeten kan spela en stor roll för hur föräldraskapet utvecklas och vilket ansvar de tar för barnet och barnets uppfostran. En aktiv delaktighet förbättrar också förutsättningarna för föräldrarna att vara stöd för varandra i vad som kan innebära svåra och utsatta situationer. Vänsterpartiet anser därför att möjligheterna för föräldrarna att delta under vårdrelaterade besök, mödravården inkluderad, bör stärkas genom en lagstadgad rätt till ledighet och ersättning.

Regeringen bör återkomma med förslag om att införa en lagstadgad rätt till ledighet och ersättning för föräldrar så att de kan närvara vid vårdrelaterade besök. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Ersättningsnivåerna

Vänsterpartiet anser att ersättningsnivåerna i föräldraförsäkringen behöver ses över. Inkomstbortfallsprincipen är central i föräldraförsäkringen. Den innebär att försäkringen ska ge ersättning för förlorad arbetsinkomst. Även om denna princip efterlevs bättre inom föräldraförsäkringen än i övriga delar av socialförsäkringen finns det behov av en översyn även inom föräldraförsäkringen.

4.3.1 Höj taken i föräldraförsäkringen

Taket i föräldraförsäkringen ligger på 10 prisbasbelopp, medan graviditetspenning och tillfällig föräldrapenning ligger på 7,5 prisbasbelopp. Vänsterpartiet anser att taken i transfereringssystemen bör vara enhetliga och utformas så att 80 procent av löntagarna får 80 procent av lönen i ersättning. Vänsterpartiet föreslår att samtliga tak i socialförsäkringen höjs på detta sätt 2024. Cirka 800 000 personer beräknas få en högre individuell disponibel inkomst som en följd av förslaget. Den offentliga finansiella effekten av förslaget innebär ökade kostnader med drygt 1 miljard kronor per år.

Regeringen bör återkomma med förslag om att höja taken i föräldraförsäkringen (föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och graviditetspenning) så att 80 procent av löntagarna har inkomster under taket. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3.2 Hög grundnivån i föräldraförsäkringen

Ingen förälder borde behöva välja mellan att betala elräkningen eller köpa vinterskor till barnen, och inget barn borde behöva växa upp i fattigdom i Sverige. Tyvärr ser det inte ut så i dag; barnfattigdomen är ett stort problem i dagens Sverige.

Föräldrar som inte har arbetat i sex månader närmast före förlossningen, och därför saknar sjukpenninggrundande inkomst (SGI), får föräldrapenning på grundnivå om 250 kronor per dag. De flesta av dem som får föräldrapenning på grundnivå är troligtvis unga och arbetslösa eller studerande eller har invandrat nyligen och inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. Vänsterpartiet drev igenom en höjning av grundnivån från 225 till 250 kronor om dagen. Det är en viktig omfördelande och feministisk reform eftersom nio av tio av de som bara har grundnivån i föräldraförsäkringen är kvinnor. Det handlar i praktiken om att förflytta pengar till en grupp kvinnor som inte har stora marginaler. Den som har föräldrapenning på grundnivå och tar ut den för hela månaden får nu 750 kronor mer i månaden. Det innebär en stor skillnad i både föräldrars och barns vardag.

Den höjning som Vänsterpartiet drev igenom innebär en ersättning på 7 500 kronor per månad före skatt, för den som tar ut 30 dagar per månad. Det motsvarar ca 5 800 kronor efter skatt. Det är fortfarande en väldigt låg ersättningsnivå. År 2013 höjdes grundnivån från 180 till 225 kronor per dag.

Vänsterpartiet anser att grundnivån bör indexeras, i stället för att riksdagen med jämna mellanrum ska höja den när den upplevs ha blivit för låg. Om grundnivån hade räknats upp med inkomstindex från den senaste höjningen 2016 hade den varit 325 kronor per dag 2024 (RUT 2023:813). För den som tar ut 30 dagar per månad på grundnivå skulle det innebära att föräldrapenningen höjs med 2 250 kronor per månad. Vänsterpartiet anser att grundnivån bör höjas till 325 kronor per dag.

Regeringen bör höja grundnivån i föräldraförsäkringen till 325 kronor per dag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Utredningen om en modern föräldraförsäkring

I december 2017 presenterades slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101) från Utredningen om en modern föräldraförsäkring. Utredningen kom till efter en överenskommelse mellan Vänsterpartiet och den dåvarande regeringen. Flera av utredningens förslag skulle utveckla föräldraförsäkringen i rätt riktning och leda till ett mer jämställt och jämlikt uttag av föräldrapenning. Tyvärr har varken den dåvarande eller den nuvarande regeringen valt att gå vidare med de av utredningens förslag som skulle ha störst effekt på familjepolitiken.

4.4.1 Ny modell för föräldrapenning

I slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101) föreslås en ny modell för föräldrapenningen. Modellen innebär att föräldrapenning med anledning av barns födelse ska lämnas under högst 460 dagar sammanlagt för föräldrarna, och vid flerbarnsfödelse under ytterligare högst 170 dagar för varje barn utöver det första. Förmånen ska lämnas som längst till dess att barnet har fyllt 10 år och ska fördelas enligt en särskild modell. Enligt

denna modell är 390 föräldradagar reserverade för perioden från 60 dagar till beräknad födelse tills barnet är tre år gammalt. 130 av dessa dagar är reserverade för vardera föräldern. Mellan barnets treårsdag och tioårsdag får föräldrarna förfoga över 10 föräldradagar per år. Tre av dem är reserverade för vardera föräldern. Nytt är även att 60 dagar kan överlåtas till en annan försäkrad.

Syftet med konstruktionen är att styra uttaget av föräldradagar till barnens första levnadsår då behoven av omsorg är som störst men också att undvika att personer som kan spara många föräldradagar, exempelvis p.g.a. höga inkomster, gör det och använder dem för att dryga ut sin semester i stället för att ta hand om sina barn. De reserverade dagarna för perioden mellan att barnet är tre och tio år syftar till att kunna förlänga semestern något för barnfamiljer med barn i dessa åldrar samt att underlätta vid skollov, läkarbesök och liknande. Denna del av utredningen är inspirationskällan bakom S-MP-regeringens föreslagna familjevecka.

Genom att bryta ut denna del av reformen underlättar man förvisso situationen för många låginkomsttagare, som generellt sett har svårare att ta ut denna typ av ledighet och styra över sina arbetstider, men man åtgärdar inte problemet med att föräldraförsäkringen används för att dryga ut semestern i en orimlig omfattning bland medel- och höginkomsttagare. Eftersom en arbetsgivare inte kan neka föräldraledighet om den anmäls i tillräckligt god tid i förväg kan dessa föräldradagar användas för att ta långa semestrar, vilket kan sätta arbetsgivare i svåra situationer.

Vänsterpartiet anser att den dåvarande S-MP-regeringen borde ha tagit ett helhetsgrepp om föräldraförsäkringen med utgångspunkt i utredningen i stället för att bryta ut vissa delar, så som den har gjort. Vänsterpartiet anser att tanken bakom den modell som föreslås i betänkandet är god och att regeringen borde ha gått vidare med förslag baserat på den. Den exakta utformningen med åldersgränser och vilket antal dagar som reserveras för vilka perioder kan diskuteras och justeras. Vi välkomnar också att fler dagar reserveras för vardera föräldern och anser att ett ökat antal dagar bör ses som steg mot en individualiserad föräldraförsäkring.

Regeringen bör återkomma med förslag baserat på modellen i slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4.2 Utredningens övriga förslag

Betänkandet innehåller ytterligare några förslag. I dag betalas föräldrapenning ut i 480 dagar för ett barn. I 390 av dessa dagar baseras ersättningen på föräldrarnas inkomst – sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Den som inte har någon SGI, exempelvis för att hen inte arbetat tillräckligt mycket, får föräldrapenning på grundnivå. De övriga 90 dagarna är ersättningen 180 kronor per dag. Dessa dagar kallas dagar på lägstanivå. Utredningen föreslår att de tas bort. Vänsterpartiet anser att det är ett bra förslag, eftersom dessa dagar inte används i så stor utsträckning och de ger en väldigt låg ersättning. Eftersom de delvis ersätts med föräldradagar med högre ersättning kan förslaget leda till en förbättrad ekonomi för många föräldrar. Ett avskaffande av dagarna på lägstanivå bör ske som en del av en ändrad modell i föräldraförsäkringen enligt förslaget ovan.

Utredningen föreslår också utökade möjligheter för en vårdnadshavare att lämna dagar med föräldrapenning till en annan person, ett förslag som nuvarande regering gått vidare med. Det finns en god tanke bakom förslaget men också vissa risker att det

utnyttjas i fel syfte, något som även LO varnar för. Vänsterpartiet anser precis som LO att förslaget kan öppna för en användning av föräldraförsäkringen som ett omsorgsbidrag eller en omsorgscheck där föräldrar har möjlighet att via försäkringen betala företag eller privatpersoner för att ta hand om deras små barn, vilket vore att frånga principerna bakom och målsättningarna i socialförsäkringssystemen. Marknadselement hör inte hemma i föräldraförsäkringen.

Enligt betänkandets förslag, som även regeringen har med i sin lagrådsremiss, måste den som ska få del av ersättningen vara försäkrad för föräldrapenning, vilket ger ett visst skydd mot den utveckling som beskrivs ovan. Vänsterpartiet menar dock att det är viktigt att ett sådant förslag utformas för att undvika just en sådan utveckling, något vi inte kan se uppfylls i den remiss som regeringen har skickat till Lagrådet.

Vidare förslår utredningen att den s.k. snabbhetspremien tas bort. Premien infördes i lagstiftningen 1986 för att familjer som skaffar ett andra barn inom 30 månader, eller där kvinnan blir gravid inom 1 år och 9 månader efter en förlossning, inte ska lida ekonomiskt om föräldrarna behöver jobba deltid. Regeln innebär att föräldrarnas SGI är skyddad under denna period. Eftersom regeln innehåller en tidsgräns har den lett till en viss styrning mot att skaffa barn med just detta intervall, enligt flera studier. Vänsterpartiet anser att det är bra att regeln ses över men att perioden skulle kunna förlängas i stället för att regeln tas bort helt.

Vänsterpartiet anser också att de försäkrades SGI bör skyddas i större utsträckning än i dag. Flera av problemen med föräldraförsäkringen för studenter och företagare hänger samman med utformningen av den sjukpenninggrundande inkomsten. Detta konstateras bl.a. i slutbetänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen (SOU 2017:101).

I juni 2023 presenterades slutbetänkandet Ett trygghetssystem för alla – nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst (SOU 2023:30). Där presenterades en modell för hur skyddet av den sjukpenninggrundande inkomsten kan stärkas och bl.a. anpassas bättre för studenter och företagare.

Regeringen bör återkomma med förslag baserat på den modell som presenteras i slutbetänkandet Ett trygghetssystem för alla – nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst (SOU 2023:30). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen

Den 1 januari 2019 började nya regler om stöd till personer med funktionsnedsättning att gälla. De nya reglerna innebär att två nya förmåner inom socialförsäkringen ersatte förmånerna vårdbidrag och handikappersättning som skulle fasas ut. De två nya förmånerna kallas omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning.

Vänsterpartiet röstade emot förslaget och yrkade på att den dåvarande regeringen skulle återkomma med ett förslag som tog hänsyn till hjälpbehov och som garanterade ersättning till fler människor med funktionsnedsättning. Vi ville också att den dåvarande regeringen skulle återkomma med ett förslag där konsekvenserna av att införa ett omvårdnadsbidrag analyserats ytterligare, framför allt för gruppen ensamstående kvinnor (se motion 2017/18:4089). Vi ansåg då att syftet med förslagen var bra men att flera av förslagen riskerade att få motsatt effekt. Vänsterpartiet delade den dåvarande

regeringens problembild, att regelverket var otydligt och att det fanns brister i förutsägbarheten i besluten. Vi ansåg dock inte att regeringens förslag skulle åtgärda dessa problem.

Sedan reformen infördes har det kommit åtskilliga uppgifter om att reformen fått olyckliga effekter. En granskning som SVT gjorde i oktober 2020 visade att drygt 7 800 föräldrar till barn som har funktionsnedsättningar hade fått sänkta eller indragna bidrag efter reformen. Därmed hade över hälften, 55 procent, fått bidraget sänkt eller helt indraget. Granskningen byggde på uppgifter som Försäkringskassan hade tagit fram för SVT:s räkning.

Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har granskat reformen i rapporten Införandet av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning (2020:5) som publicerades i maj 2020. Granskningen visar bl.a. att införandet av de nya förmånerna och utfasningen av de gamla förmånerna har lett till allvarliga konsekvenser för många enskilda personer och för familjer med barn som har en funktionsnedsättning. Handläggningstiderna för de nya förmånerna har gradvis vuxit och blivit långa. Övergångsbestämmelserna har bidragit till långa handläggningstider och glapp i utbetalningar mellan förmånerna. I dag uppgår handläggningstiderna till mellan tre och fem månader i normalfallet, enligt Försäkringskassan. Det är en förbättring sedan tidigare men fortfarande otillräckligt.

Regeringen bör skyndsamt återkomma med ytterligare åtgärder för att förkorta handläggningstiderna för omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Den 12 november 2020 fick ISF i uppdrag av regeringen att analysera utfallet av reformen. Uppdraget slutredovisades den 30 november 2021 när det gällde omvårdnadsbidrag och den 30 september 2022 när det gällde merkostnadsersättning. Utredningen visar bl.a. att det kan vara svårare att komma upp till de högre ersättningsnivåerna inom omvårdnadsbidraget jämfört med inom vårdbidraget. ISF menar att detta kan bero på brister och otydligheter i förarbetena och konstaterar även att Försäkringskassans bedömningar varierar mellan vissa ärenden avseende de fyra olika ersättningsnivåerna. Inspektionen menar också att flera av de brister som nu uppmärksammas förutsågs av flera remissinstanser. ISF konstaterar dessutom att det enligt förarbetena var lagstiftarens intentioner att Försäkringskassans handläggning av omvårdnadsbidrag ska luta sig mot tidigare praxis som fanns inom vårdbidraget men att det inte verkar ha blivit så.

I rapporten kritiserar ISF Försäkringskassans syn på föräldrarnas ansvar, vilken leder till lägre eller utebliven ersättning för många föräldrar. ISF har också i tidigare rapporter framfört att det behöver tydliggöras vad som kan anses ingå i det normala föräldraansvaret. Vänsterpartiet delar denna kritik och menar att regeringen bör åtgärda problemet.

Regeringen bör återkomma med förslag om ett förtydligande av synen på föräldraansvaret enligt lagstiftarens intentioner. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiets kritik mot reformen, som vi framförde när förslaget lades fram och röstades igenom i riksdagen, står fast. Den får också stöd från de granskningar som genomförts.

Regeringen bör återkomma med förslag om att åtgärda bristerna i omvårdnadsbidraget och merkostnadsersättningen enligt ISF:s utredning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser att regeringen bör agera för att säkerställa att ingen drabbas under den period då frågan granskas och bereds.

Regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa kompensation för de som har drabbats och riskerar att drabbas av bristerna i införandet av omvårdnadsbidraget. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Isabell Mixter (V)

Ida Gabrielsson (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)